

Mateusz Szast

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

ORCID: 000-0001-5677-6471

Partycypacja kobiet w trzecim sektorze w Polsce**Streszczenie**

Trzeci sektor, traktowany jako ogół organizacji pozarządowych działających w ramach systemu społeczno-organizacyjnego państwa, stanowi tkankę łączącą sektor rządowy z sektorem, w którym działania ukierunkowane są na zarabianie pieniędzy – biznes. Sektor ten jest także istotnym wyznacznikiem funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego, które z kolei świadczy o demokratycznym rozwoju danego państwa i jego obywateli. Istotną kwestią jego funkcjonowania jest kapitał w postaci jednostek ludzkich, co podyktowane jest tym, że czynnik ludzki jest komponentem, bez którego nie można tworzyć organizacji kierowanych „od ruchami serca”. Ważne pozostaje zatem ukazanie, jaki wkład w rozwój i funkcjonowanie trzeciego sektora w Polsce ostatniej dekady mieli jej obywatele, zwłaszcza kobiety. Artykuł ukazuje istotę i znaczenie kobiet działających w ramach ogółu organizacji pozarządowych w naszym kraju. Przywołam dane statystyczne ukazujące odsetek aktywnych kobiet, z wykorzystaniem zmiennych dodatkowych w zależności od dostępności danych. Niniejszy tekst został przygotowany w oparciu o dane statystyczne o zasięgu ogólnopolskim sporządzone przez podmioty społeczne, państwowe oraz akademickie

Słowa kluczowe: partycypacja społeczna, trzeci sektor, kobiety w trzecim sektorze

Wstęp

Trzeci sektor, traktowany jako ogół organizacji pozarządowych działających w ramach systemu społeczno-organizacyjnego państwa, stanowi tkankę łączącą sektor rządowy z sektorem, w którym działania ukierunkowane są na biznes. Sektor ten jest także istotnym wyznacznikiem funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego, które z kolei świadczy o demokratycznym rozwoju danego państwa i jego obywateli¹. Istotną kwestią jego funkcjonowania jest kapitał w postaci jednostek ludzkich, co podyktowane jest tym, że czynnik ludzki jest komponentem, bez którego nie można tworzyć organizacji kierowanych „od ruchami serca”. Ważne pozostaje zatem ukazanie, jaki wkład w rozwój i funkcjonowanie trzeciego sektora w Polsce ostatniej dekady mieli jej obywatele, zwłaszcza kobiety.

1 Artykuł 58. Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej stanowi, że „Rzeczypospolita Polska zapewnia każdemu wolność zrzeszania się i (...) zapewnia (art. 12) wolność tworzenia i działania związków zawodowych, organizacji społeczno-zawodowych rolników, stowarzyszeń, ruchów obywatelskich, innych dobrowolnych zrzeszeń i fundacji”.

W niniejszym artykule ukazano znaczenie kobiet działających w organizacjach pozarządowych w Polsce. Przywołane zostały dane statystyczne ukazujące odsetek aktywnych kobiet z wykorzystaniem zmiennych dodatkowych w zależności od dostępności danych o zasięgu ogólnopolskim. Ukazanie partycypacji kobiet w tworzeniu trzeciego sektora w Polsce jest bardzo ważne, jeśli wziąć pod uwagę czynniki historyczne, a więc to, że udział kobiet w życiu publicznym, politycznym, jak również społecznym wyraźnie wzrósł po okresie stagnacji w czasach realnego socjalizmu.

Wprowadzenie do problematyki partycypacji społecznej

W poprawnie zorganizowanym społeczeństwie można wyróżnić trzy sektory (obszary) działania ludzi i instytucji. Pierwszy z nich to produkcja, handel i usługi, czyli działalność prowadzona dla zysku. Drugi obszar to ten, w którym się rządzi, podejmuje decyzje i administruje, zarówno na poziomie państwa, jak i gminy – obszar działalności publicznej. Z kolei trzeci sektor to działalność organizacji pozarządowych. W obszarze tym działa się dla innych (dla wszystkich) i dla siebie, a zyskiem jest głównie satysfakcja i współpraca na rzecz ogólnie pojętego dobra wspólnego (Lasocik 2004). Stopień nasycenia życia publicznego działalnością stowarzyszeń i fundacji jest miernikiem demokratyzacji państwa i urzeczywistnieniem idei społeczeństwa obywatelskiego, swoistą wizytówką uspołecznienia państwa poprzez wzięcie przez obywateli w swoje ręce coraz większej ilości spraw w ramach poszerzenia pola samorealizacji i samopomocy (Porowski 1993, s. 410).

Jednak czy w Polsce jest budowane społeczeństwo obywatelskie? Odpowiedź na tak postawione pytanie nie jest optymistyczna. Według badań społeczeństwu polskiemu daleko do jego budowy². Nikłą partycypację obywateli i obywaterek dostrzec można chociażby w niskim zaufaniu do aparatu władzy, niskich wskaźnikach czynnego udziału w wyborach, w zabieraniu głosu w sprawach politycznych itp.³. Katarzyna Zajda, posiłkując się badaniami społecznymi, podaje, że w ramach

2 W 2008 roku 65% Polaków uważało, że przeciętny obywatel ma niewielki wpływ na działania podejmowane w swoim kraju, 23% Polaków uznało, że nie ma wpływu na sprawy publiczne, z kolei 42% badanych twierdziło, że „raczej nie ma” wpływu na kwestie publiczne, natomiast ponad połowa Polaków (58%) było zdania, że nie ma wpływu na sprawy społeczności lokalnej (gmina, miasto), w której żyje. Na podstawie: *Aktywne lokalnie kobiety też decydują czyli partycypacja dla mieszkanek i mieszkańców terenów wiejskich, społeczny instytut ekologiczny*, „Biblioteczka SIE” / Zeszyt 19, Warszawa 2013, s. 5. www.aktywnelokalnie.pl.

3 Biorąc pod uwagę zaufanie, według *European Social Survey* (ESS) „w 2006 i 2012 r. Polska zajmuje jedno z ostatnich miejsc wśród krajów objętych badaniem. Biorąc po uwagę opinię, że «większości ludzi można ufać», zgadzało się według badania 10,5% respondentów w 2003 i 2005 r., 11,5% w 2007 r., 13,4% w 2009 i 2011. 12,2% w 2013 r. i 15,2% w 2015 r., a w ESS w 2012 r. – 18%, a w 2014 r. 16% – ponad 4 razy mniej niż w Danii, Norwegii i Finlandii, które to kraje w ostatnim rankingu jakości życia zajęły wśród 185 państw odpowiednio 10., 1. i 24. miejsce (Polska 35.)”, na podstawie: J. Czapiński, *Stan społeczeństwa obywatelskiego*, w: J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków*, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2015, s. 352.

partycypacji na rzecz polityki odnotowuje się mniejszy udział kobiet w porównaniu z mężczyznami. Politykę śledziło zaledwie 8% kobiet (odsetek mężczyzn wynosił 16%), natomiast aż 20% kobiet określiło zainteresowanie polityką jako znikome. Kobiety rzadziej niż mężczyźni decydują się na czynny udział w polityce – nawet w przypadku, gdy mają określone poglądy polityczne. Przejawia się to także mniejszą gotowością do objęcia funkcji politycznych, a jeśli już na to się decydują, są to z reguły działania na rzecz gminy lub małego miasta – przeważnie do 20 tysięcy mieszkańców. Mniejszy udział kobiet zauważono pomimo ich wysokich kompetencji i wysokich wskaźników kapitału ludzkiego (Zajda 2015, s. 82).

Trzeci sektor to nazwa, której używa się wobec ogółu organizacji pozarządowych działających na obszarze danego kraju. Jest traktowany jako pozarządowy i wolontarystyczny. Tworzą go podmioty *non-profit*, inaczej nazywane *non-governmental organisations* (NGO), takie jak: fundacje, stowarzyszenia, także partie polityczne, organizacje pożytku publicznego, organizacje związków zawodowych, organizacje pracodawców, organizacje samorządu gospodarczego oraz zawodowego, a także uczniowskie kluby sportowe, organizacje kościoła i związków wyznaniowych⁴. Definicja trzeciego sektora, sektora *non-profit*, na potrzeby niniejszej publikacji zawiera organizacje (podmioty), które charakteryzują się tym, że są w odpowiednim stopniu sformalizowane poprzez rejestrację w odpowiednim urzędzie, co skutkuje ich weryfikacją przez organa rządowe. Są odrębnymi jednostkami w stosunku do administracji publicznej (instytucjonalnie), charakteryzują się niezarobkowym celem działalności oraz są samorządne poprzez władzę wybieraną spośród ich członków, którzy dodatkowo zrzeszają się całkowicie dobrowolnie. Biorąc pod uwagę polskie organizacje trzeciego sektora, są to organizacje wpisane do Krajowego Rejestru Sądowego (Goś-Wójcicka 2014, s. 17).

Polski trzeci sektor na przestrzeni lat 2005–2016

Stopień zrzeszania się Polaków, jak również liczba organizacji pozarządowych w Polsce na przestrzeni ostatniego ćwierćwiecza ulegała zmianom. W 1997 roku zanotowano 27,4 tysiące organizacji *non-profit*, w tym 20,7 tysięcy stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, 2,3 tysiące organizacji samorządu gospodarczego i związków pracowniczych, 3,4 tysiące fundacji oraz tysiąc społecznych podmiotów wyznaniowych (Goś-Wójcicka 2014, s. 207). Biorąc pod uwagę zasoby ludzkie w ramach trzeciego sektora, w 2003 roku odnotowano 12,2% osób zrzeszonych i pełniących funkcje w organizacjach, a funkcję, spośród których funkcje kierownicze pełniło 45,1% zrzeszonych (Sułek 2007a, s. 251). W roku 2005 zanotowano 67,6 tysięcy podmiotów trzeciego sektora, z czego 56,4 tysiące stanowiły stowarzyszenia, 5 tysięcy fundacje, wyznaniowych podmiotów zarejestrowano nieco

4 Katalog podmiotów trzeciego sektora w Polsce wymienia art. 3.1. ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. 2003 nr 96 poz. 873).

ponad dwa tysiące (2,2 tys.) oraz prawie cztery tysiące podmiotów o charakterze pracowniczym (Czapiński 2007, s. 259). W roku 2005 zanotowano stopień zrzeszenia Polaków na poziomie 12,1%, z czego 55,7% spośród zrzeszonych pełniło funkcje kierownicze, przy ogólnym odsetku 6,8% wszystkich badanych (Sułek 2007, s. 251). W 2006 roku zarejestrowanych było nieco ponad 55 tysięcy stowarzyszeń i ponad 8 tysięcy fundacji. Zaledwie 58% z nich prowadziło aktywną działalność, a 10% nie prowadziło żadnych działań (Czapiński 2007, s. 259).

W roku 2007 pełnienie funkcji kierowniczych w organizacjach pozarządowych deklarowało 41,4% badanych (przy odsetku 7% ogółu Polaków pełniące funkcje zarządcze?) (Sułek 2007, s. 251). Według międzynarodowego badania World Value Survey, wskaźniki stowarzyszeniowości wśród Polaków wyraźnie spadły na przestrzeni lat 1989-2007: z 30,5% w 1989 r. do 15% w 2007 roku (Czapiński 2007, s. 259). W 2007 roku odsetek osób biorących czynny udział w działaniach trzeciego sektora wyniósł 15%, z czego 12% Polaków należało tylko do jednej organizacji, 3% Polaków do dwóch, a tylko 1% do więcej niż dwóch. Wówczas aż 85% Polaków nie należało do żadnej organizacji pozarządowej. Stopień zrzeszenia się Polaków w 2009 roku oscylował na poziomie 13,2% badanych. Niewiele ponad dziesięć procent spośród nich (10,1%) należało tylko do jednego stowarzyszenia, 2,3% zadeklarowało udział w dwóch organizacjach trzeciego sektora, a 0,8% do więcej niż dwóch organizacji. Zdecydowana większość społeczeństwa polskiego (86,8%) nie należała do żadnej organizacji pozarządowej (Sułek 2009, s. 265).

W grudniu 2010 roku zanotowano 80,4 tysiące organizacji trzeciego sektora, wśród nich: 67,9 tysiące stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych (obok typowych stowarzyszeń i organizacji społecznych), 32,2 tysiące stanowiły stowarzyszenia kultury fizycznej oraz związki sportowe (18,4 tysiące), ochotnicze straże pożarne (14,8 tysiące), koła łowieckie (2,5 tysiące). Poza tym odnotowano 7,1 tysiące fundacji, 3,6 tysiące organizacji samorządów gospodarczych i zawodowych oraz organizacji pracodawców, wśród których 1,4 tysiące stanowiły kółka rolnicze, 1,8 tysiące podmiotów wyznaniowych. Ponadto zarejestrowano około 3 tysiące związków zawodowych oraz około stu partii politycznych (Nałęcz, Goś-Wójcicka 2013, s. 164).

Tabela 1. Partycypacja społeczna Polaków w latach 2007–2017

Rok	Liczba organizacji trzeciego sektora w Polsce w latach 2008–2017					
	2008	2010	2012	2014	2016	2017
Liczba w tys.	70,9	80,4	83,5	100,7	91,8	134

Źródło: D. Rozkrut (red.), *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, 2017, s. 191-192, <https://publicystyka.ngo.pl/sektor-pozarządowy-w-2018-ile-jest-w-polsce-organizacji>, [dostęp: 20.11.2018].

Tabela powyżej obrazuje trendy zmian w zakresie ilości organizacji trzeciego sektora w Polsce. Biorąc pod uwagę dane, w 2012 roku zanotowano 83,5 tysiące podmiotów działalności trzeciego sektora, z czego 8 tysięcy stanowiły organizacje pożytku

publicznego, a 69,5 tysięcy stowarzyszenia i organizacje społeczne. Zarejestrowano 8,5 tysięcy fundacji, podmiotów wyznaniowych 1,8 tysięcy, samorząd gospodarczy i zawodowy 3,3 tysiące. Znajomość organizacji pozarządowych wzrasta, gdyż w 2011 roku swoją opinię w tym aspekcie określiło 88% Polaków, natomiast rok później już 92% wszystkich obywateli (Adamiak 2014, s. 75).

Według badań 94% Polaków w roku 2013 spotkało się z działalnością organizacji pozarządowych. W tym samym roku odnotowano 83,5 tysięcy organizacji pozarządowych, z czego 83% stanowiły stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne. Fundacje stanowiły 11%, a 2% to podmioty wyznaniowe, 4% – organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców (Auriga-Borówko, Goś-Wójcicka, Kazanecka 2016, s. 14). W roku kolejnym, tj. 2014 roku organizacje *no profit* zrzeszały 6,2 milionów Polaków, ze średnią ilością członków na poziomie 174 osób, przy czym mediana była blisko siedmiokrotnie niższa (26 osób) (Auriga-Borówko i in. 2017, s. 12). Rok później członkami organizacji trzeciego sektora było 13,4% Polaków, z czego 10,3% uczestniczyło w pracach na rzecz jednego podmiotu, 2,2% – dwóch, a 1,9% należało do więcej niż dwóch organizacji. W stosunku do 2011 roku nastąpił spadek (jednopunktowy) odsetka zrzeszania się Polaków.

W 2016 roku działało ogółem 91,9 tysięcy organizacji pozarządowych, z czego 9,1 tysiąca stanowiły organizacje pożytku publicznego. Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne stanowiły 73,4 tysiące spośród nich, fundacji odnotowano 13,6 tysięcy. Podmioty wyznaniowe działające w roku 2016 obliczono na 1,9 tysięcy, natomiast podmioty samorządowe i gospodarcze – 2,9 tysięcy, partii politycznych działało około stu. Ogólnie w pracach na rzecz trzeciego sektora partycypowało 9493,4 tysiące osób, z czego w organizacjach pożytku publicznego 1478,5 tysięcy osób, w stowarzyszeniach 7769,9 tysięcy, w fundacjach 70,7 tysięcy, w społecznych podmiotach wyznaniowych 71,3 tysiące, a w samorządach gospodarczych i zawodowych 1330,7 tysięcy osób, natomiast w partiach politycznych 250,8 tysięcy (Rozkrut (red.) 2017, s. 190). Procent zrzeszonych obywateli Polski na przestrzeni lat zawiera zamieszczona poniżej tabela 2, która dodatkowo została uzupełniona o wskaźniki odsetka osób pełniących funkcje na rzecz organów, tj. zarządu lub komisji rewizyjnej w organizacjach pozarządowych z uwzględnieniem skali całego kraju. W roku 2018 w Polsce odnotowano 22 tysiące fundacji i blisko 112 tysięcy stowarzyszeń – z uwzględnieniem 16,6 tysięcy ochotniczych straży pożarnych (www.ngo.pl).

Tabela 2. Procent osób zrzeszających się w ramach działań na rzecz trzeciego sektora w Polsce w latach 2003–2015

	2003 N=9380	2005 N=8539	2007 N=12747	2009 N=25568	2011 N=25580	2013 N=26170	2015 N=21747
Członkowie organizacji	12,2	12,1	15,1	13,2	15,3	13,7	13,7
Odsetek zrzeszających się kobiet	10,9	-	12,0	12,1	14,3	13,1	13,4

Pełniący funkcje wśród zrzeszanych	45,1	55,7	41,4	37,9	32,2	46,0	45,1
Pełniący funkcje wśród ogółu	5,3	6,8	6,3	5,0	4,8	6,3	5,9
Włączający się w działania na rzecz społeczności	12,9	13,6	14,1	15,6	15,6	15,2	15,4
Odsetek kobiet włączających się w działania na rzecz społeczności lokalnej	10,4	-	12,0	14,2	13,6	13,9	13,8

Źródło: Na podstawie: J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna 20003, 2005, 2007, 2009, 2011, 2013, 2015. Warunki i jakość życia Polaków*, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa.

Udział kobiet w trzecim sektorze

Analizę danych na temat feminizacji trzeciego sektora w Polsce warto rozpocząć od pokazania danych, z których wynika, że wrażliwość na dobro wspólne w społeczeństwie polskim (*wskaźnik alpha* Cronbacha) przejawiała się ogólnie na poziomie 3,02 (dane dla 2005 roku), z czego mężczyźni odznaczali się wrażliwością na poziomie 3,00, a kobiety 3,03. Zatem kobiety charakteryzują się częściej niż mężczyźni gotowością do niesienia nieodpłatnej pomocy w ramach działalności organizacji pozarządowych. Z kolei stopień zrzeszenia się, zatem odsetek obywateli należących do organizacji sektora *non-profit* stanowiący najprostszą miarę społeczeństwa obywatelskiego w Polsce, był kilkakrotnie niższy niż w innych krajach europejskich.

W roku 2007 wśród Polaków odnotowano niższe wskaźniki wrażliwości na dobro wspólne – ogólnie na poziomie 2,77, z czego 2,76 wśród kobiet i 2,78 wśród mężczyzn. Wrażliwość na dobro wspólne była w tym roku wyrównana, z niewielką przewagą mężczyzn. Na rzecz wspólnot lokalnych dostrzeżono większą aktywność wśród mężczyzn (17%) niż kobiet do (12%) (Grzelak 2007, s. 237). W działania lokalne (2009), podobnie jak w latach ubiegłych, bardziej zaangażowani byli mężczyźni: 17,1% mężczyzn w stosunku do 14,2% kobiet (Sułek 2007, s. 266). W 2007 roku wskaźniki pracy na rzecz wspólnot lokalnych wypadły niekorzystnie, jeśli chodzi o udział kobiet. Wynikać to może z większego zaangażowania mężczyzn w działania OSP oraz kół myśliwskich oraz organizacji sportowych i hobbyistycznych. Badania dowodzą wzrost wrażliwości na dobro wspólne, co podyktowane może być także rosnącym wykształceniem Polaków (Czapiński 2011, s. 271).

Pomimo mniejszej partycypacji kobiet na rzecz trzeciego sektora zauważa się ich duży udział w przypadku zatrudnienia, gdyż ogólnie zatrudnienie kobiet oscylowało na poziomie 74,1% pracowników organizacji trzeciego sektora, a w organizacjach pożytku publicznego ich udział wynosił 77,1%, w stowarzyszeniach – 70,9%, w fundacjach – 73,3%, w podmiotach wyznaniowych – aż 82,1%. Z kolei

w przypadku podmiotów o charakterze gospodarczym i zawodowym odsetek kobiet wyniósł w 2007 roku 66%. Organizacje pracodawców zatrudniały 67,5% kobiet, a partie polityczne – 54,7% kobiet (Witkowski, (red.), 2017, s. 189).

Odsetek osób pracujących społecznie w ramach organizacji trzeciego sektora w roku 2010 wyniósł 9,6% Polaków, z czego mężczyźni partycypowali na poziomie 9,7%, natomiast kobiety – 9,6%. Biorąc pod uwagę aktywność w sektorze publicznym, tj. praca w administracji (rządowej i samorządowej), służbie zdrowia, edukacji czy usługach, dysproporcje są znaczne, gdyż sektor publiczny wspierało swoją pracą 1,6% kobiet i 1,3% mężczyzn, przy ogólnym wskaźniku zaangażowania na poziomie 1,5% (Kazimierowska, Knapp, Ciecieląg 2012, s. 27). W wolontariat angażowało się w 2010 roku 10,1% mężczyzn oraz 10,4% kobiet. Kobiety angażowały się wówczas głównie na rzecz pomocy domowej i sprzątnięcia (6,3%). Jako wolontariusze kobiety przepracowały średnio 11 godzin tygodniowo, a mężczyźni o dwie godziny więcej.

Wśród 3,3 milionów osób wykonujących nieodpłatną pracę w ramach trzeciego sektora połowę stanowili wolontariusze (ogólny udział w populacji 5,2%), średnio poświęcali na tę pracę 12 godzin. Blisko połowa pracowała niezarobkowo nie więcej niż cztery godziny. Biorąc pod uwagę płeć, struktura wolontariuszy pracujących nieodpłatnie była odmienna, gdyż zanotowano większy udział mężczyzn (54,7%) niż kobiet. Zauważono także wyższe wskaźniki potwierdzające, że mężczyźni są zaangażowani w pracę na rzecz stowarzyszeń i fundacji oraz w innych organizacjach *non-profit* częściej niż kobiety: odpowiednio 6,0% i 4,5% (Kazimierowska, Knapp, Ciecieląg 2012, s. 34). Spośród wszystkich osób zaangażowanych na rzecz trzeciego sektora w roku 2010 kobiety stanowiły 44,6% (ogółem). Biorąc pod uwagę tylko organizacje pożytku publicznego (7,3 tysiące), to kobiety stanowiły w nich 60% ogółu zatrudnionych. W kategorii stowarzyszeń, których zarejestrowano 67,9 tysięcy, kobiety stanowiły 43,4% zatrudnionych. W przypadku zaś fundacji, których w 2010 roku działało 7,1 tysięcy, kobiety stanowiły 42,2% zrzeszonych (Witkowski (red.) 2017, s. 189).

Większość kobiet odnotowano w przypadku organizacji o charakterze samorządu gospodarczego i zawodowego (3,3 tys.) w 2010 roku odsetek ten stanowił 56%. Organizacje pracodawców zrzeszały 6,2 tys. osób, z czego 36,3% stanowiły kobiety. W partiach politycznych kobiety stanowiły jedynie 28,1%. Co istotne, w roku 2010 pracę na rzecz organizacji pozarządowych wykonywało w niepełnym wymiarze czasu pracy 28% osób zatrudnionych w badanych organizacjach, natomiast w gospodarce narodowej ogółem jedynie 8%. Udział pracowników niepełnoetatowych wśród personelu trzeciego sektora od 2005 r. wzrósł o 5 punktów procentowych.

Biorąc pod uwagę członkostwo kobiet według rodzaju organizacji, wskazać należy, że ogółem kobiety partycypowały na rzecz trzeciego sektora w odsetku 39%, spośród 10,2 mln wszystkich zrzeszonych w zarejestrowanych w tym obszarze. Największy odsetek kobiet działał na rzecz podmiotów wyznaniowych (67%), w kółkach rolniczych – 33% (uwzględniono koła gospodyń wiejskich). Niski udział

kobiet zauważono w kołach łowieckich (2%) i w zespołach Ochotniczych Straży Pożarnych (8%) (Knapp, Goś-Wójcicka, Sekuła, Haponiuk 2013, s. 111). Większe doświadczenie w pełnieniu funkcji w organizacjach trzeciego sektora mają mężczyźni niż kobiety (34,0% do 30,3% zorganizowanych) przy różnicy w stopniu zrzeszania się (15,4% do 14,3%). W zarządach zasiadało 41% kobiet, regularnymi pracownikami organizacji sektora *non-profit* było 55%, a pracownikami etatowymi – 69% kobiet. Poza tym wolontariuszami ściśle związanymi z organizacjami odnotowano wśród kobiet 56% kobiet

Biorąc pod uwagę najbardziej kobiece organizacje i ich zarządy odnotowano, że w roku 2012 w organizacjach o profilu ochrony zdrowia, pomocy społecznej oraz edukacji w zarządach przeciętnie na sześć kobiet przypadało czterech mężczyzn. W organizacjach sportowych proporcje były odwrotne, gdyż na trzy kobiety przypadało aż 7 siedmiu mężczyzn, a w 1/3 zarządów nie było kobiet w ogóle. Biorąc pod uwagę organizacje edukacyjne i prozdrowotne zauważono, że 1/3 ogółu organizacji o takim profilu nie posiada żadnego mężczyzny w zarządzie. Kobiety stanowiły wówczas jedną trzecią członków zarządów owych organizacji. Co istotne, aż 36% wszystkich podmiotów w 2013 roku nie posiadało żadnej kobiety w zarządzie. Jedynie w przypadku 12% organizacji funkcje sprawowały kobiety. Najwięcej kobiet zasiadało w zarządach organizacji o charakterze wyznaniowym (61%). W stowarzyszeniach oraz fundacjach kobiety stanowiły połowę jednostek zasiadających w zarządzie (odpowiednio 50% i 49%). W kółkach rolniczych wskaźnik wynosił 32%, natomiast w przypadku organizacji samorządu gospodarczego – 24%. W przypadku organizacji o profilu sportowym odsetek ten wyniósł 23%. W kołach łowieckich i organizacjach OSP kobiety stanowiły kolejno 2% i 6%. Kobiety dominowały w zarządzaniu organizacjami o profilu usług tradycyjnych uważanych za kobiece (pomoc społeczna, ochrona zdrowia i edukacja) na poziomie 66%, ochrony zdrowia (56%) i edukacji (55%), w podmiotach o profilu spraw zawodowych lub sportowo-turystycznym odsetek kobiet wynosił po 27% (Auriga-Borówko, Goś-Wójcicka, Kazanecka 2016, s. 27).

Tabela 3. Procent kobiet i mężczyzn w ramach działań trzeciego sektora z uwzględnieniem profilu działalności w 2014 roku

Odsetek ogółu zatrudnionych w ramach NGO (ogółem)	27,7%	72,3%
Organizacje samorządu zawodowego i gospodarczego	46%	54%
Organizacje o profilu sportowym	69%	31%
Koła łowieckie	98%	2%
Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne	60%	40%
Fundacje	56%	44%
Związki zawodowe	54%	46%
Organizacje świadczące pomoc i opiekę medyczną	15%	85%
Organizacje zajmujące się problematyką budowlaną	82%	18%

Ochotnicze Straże Pożarne	90%	10%
Partie polityczne	71%	29%
Organizacje pracodawców	64%	36%
Koła rolnicze	39%	61%

Źródło: A. Auriga-Borówko i in. (2017), *Podstawowe dane o sektorze non-profit w 2014 roku*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2017, s. 16.

W roku 2014 odnotowano 72,3% udziału kobiet w sektorze zatrudnienia w ramach działań na rzecz trzeciego sektora. W organizacjach pożytku publicznego odsetek ten wyniósł 74,1%, a w stowarzyszeniach 70,1%. Społeczne podmioty wyznaniowe zatrudniały 8,8% kobiet, a w przypadku samorządu zawodowego i gospodarczego oraz w organizacjach pracodawców udział zatrudnienia kobiet w 2014 roku wyniósł 66,6%. W zawiązkach zawodowych pracowało 61,2% kobiet, natomiast w partiach politycznych 58,1%. Analizując 2014 rok, w organizacjach pożytku publicznego udział kobiet wyniósł 52%, w stowarzyszeniach 41%, w fundacjach 44%, w społecznych podmiotach wyznaniowych udział kobiet wyniósł 71%, w samorządach zawodowych i gospodarczych 55%, w kołach rolniczych 61%, przy uwzględnieniu kół gospodyń wiejskich. Na potrzeby organizacji pracodawców udzielało się 36% kobiet, natomiast w związkach zawodowych odsetek ten wynosił wówczas 46%. W partiach politycznych – na poziomie 29%. Największy odsetek aktywnych kobiet zanotowano w przypadku przyparafialnych organizacji kościoła katolickiego – 63% (Goś-Wójcicka, s. 52–55).

Zamieszczona tabela numer 3 zawiera dane na temat odsetków zaangażowania ze względu na płeć i profil działalności organizacji *non profit* w 2014 roku. Graficzne przedstawienie udziału kobiet w działalności trzeciego sektora rzuca cenne światło na profile działalności i daje pewne wskazówki co do dalszej analizy. Dostrzega się bowiem znaczne zaangażowanie kobiet w ramach organizacji o profilu religijnym i medycznym (opieka, wsparcie – również psychologiczne). Zauważa się natomiast stopniowe wyrównywanie się procentowego udziału płci we władzach organizacji. W przeciętnej organizacji pozarządowej w roku 2015 odsetek kobiet jako członkiń zarządu wynosił 47%, co jest także zróżnicowane i uzależnione od branży. W zakresie ochrony zdrowia kobiety zasiadały w 66% zarządów organizacji, w przypadku usług socjalnych i pomocy społecznej kobiety stanowiły 64%, w edukacji – 61%, w zakresie kultury i sztuki kobiety pracowały na rzecz zarządów w odsetku 55%, a w przypadku rozwoju lokalnego – 48%. Najmniej kobiet zasiadało w zarządach organizacji o profilu sportowym – 29%. Liczebność kobiet w zarządzie jest silnie skorelowana i ich udziałem ogólnym w tych organizacjach (Adamiak, Charycka, Gumkowska 2016, s. 40). W przeciętnej organizacji w 2015 roku najwięcej zespołu pracowniczego stanowiły właśnie kobiety w odsetku 59%, z czego najwięcej kobiet pracowało w organizacjach o profilu usług socjalnych i pomocy społecznej – w odsetku 75%, jak również w ochronie zdrowia – 70%. W przypadku podmiotów

o charakterze sportowym i hobbystycznym udział zatrudnionych kobiet wyniósł jedynie 36% (Adamiak, Charycka, Gumkowska 2016, s. 57).

Biorąc pod uwagę badania odnośnie roku 2016, należy wspomnieć, że odsetek wolontariuszy w ramach organizacji *non-profit* w I kwartale tego roku w Polsce wyniósł 4,0% Polaków, przy czym częściej byli to mężczyźni niż kobiety (4,4% wobec 3,6%) (GUS, s.2). Łączna liczba aktywnych członków organizacji wynosiła wówczas 9,1 milionów. Mediana liczby członków i członkiń przypadających na jedną organizację *non-profit* wynosiła w 2016 roku 104 osoby, a w 2014 roku 109 osób. Do organizacji pozarządowych częściej należeli mężczyźni niż kobiety – w 2016 r. panowie stanowili 58% ogółu zrzeszonych osób (o 3 punkty procentowe więcej niż w 2014 roku). Na koniec 2016 roku w omawianej grupie organizacji *non-profit* zatrudnionych na podstawie stosunku pracy było łącznie 162 tysiące osób, w tym dla blisko 140 tysięcy praca ta stanowiła główne miejsce zatrudnienia (w 2014 roku było to odpowiednio 150 tysięcy oraz 128 tysięcy osób). W całym 2016 roku pracownicy zatrudnieni w trzecim sektorze obsługiwali 138 tysięcy etatów. Udział zatrudnienia w badanych organizacjach stanowił 1,1% przeciętnej liczby pracujących w gospodarce narodowej według stanu na koniec grudnia 2016 roku (0,9% w 2014 roku) i 1,4% przeciętnego zatrudnienia etatowego w kraju w ciągu roku (Banduła, Fediuk, Goś-Wójcicka, Makowska-Belta, Sekuła s. 5). Podobnie, jak w latach poprzednich, najwięcej kobiet angażowało się w działalność na rzecz podmiotów wyznaniowych (61,6%), w organizacjach pożytku publicznego kobiety stanowiły 48,6%, w stowarzyszeniach – 39,3%, w fundacjach procent kobiet oszacowano na 53,4%, a w samorządach gospodarczych i zawodowych działało 54,3% kobiet. W ramach partii politycznych udzielało się 31,8% kobiet. Mimo że odsetek kobiet udzielających się społecznie jest nieco mniejszy niż mężczyzn, odnotowano znaczne odsetki kobiet, podobnie jak w latach poprzednich, które pracują jako pracownicy etatowi w ramach organizacji trzeciego sektora. Ogółem zatrudniano 76,2% kobiet, a w organizacjach pożytku publicznego odsetek ten wyniósł 76,7%, w stowarzyszeniach – 73,8%, w fundacjach – 76,1%, w podmiotach wyznaniowych pracowało 83,6% kobiet, a w przypadku partii politycznych odsetek ten wynosił 59,5%. Odsetek 67,0% kobiet odnotowano w przypadku samorządów gospodarczych i zawodowych (Rozkrut 2017, s. 190). Bilans procentowy osób zrzeszających się w ramach działań ogółem w roku 2015 wyniósł 13,7% i był niższy od zanotowanego w 2011 roku w granicy 15,3%. Biorąc pod uwagę płeć osób zrzeszających się, udział kobiet był następujący: w roku 2015 odsetek kobiet zrzeszających się wyniósł w Polsce 13,4%, a mężczyzn 14,1%, w roku 2011 odsetek kobiet wyniósł 14,9%, a mężczyzn 15,8% (Czapiński 2015, s. 342).

Zakończenie

Niniejszy artykuł ogniskuje się wokół przedstawienia danych statystycznych i ich analizy w obrębie dotyczącej partycypacji kobiet w trzeciego sektora w Polsce na

przestrzeni lat 2003–2016. Określony wycinek czasowy nie został wybrany bez powodu. Po pierwsze, zauważa się, że partycypacja społeczna kobiet powoli, ale wzrasta. Sektor pozarządowy w Polsce ulega ciągłym przeobrażeniom od czasu wprowadzenia w 2003 roku „nowej jakościowo” ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie⁵. Wymienioną ustawę wielokrotnie nowelizowano, przyczyniając się do ulepszenia przepisów prawa względem funkcjonowania organizacji pozarządowych. Ważny był także fakt, że Polska w 2004 roku stała się członkiem Unii Europejskiej, co uwarunkowane było szeregiem uregulowań i stworzeniem podstaw polskiego modelu współpracy międzysektorowej. Włączono wówczas aktywność organizacji pozarządowych w debatę publiczną dotyczącą szans i zagrożeń w związku z wejściem Polski do Unii Europejskiej a tym samym nastąpił wzrost znaczenia trzeciego sektora jako zbiorowego pracodawcy oraz beneficjenta funduszy europejskich. Jedynym utrudnieniem w analizie aktywności i zaangażowania kobiet jest skąpa ilość badań w tym zakresie. Rozróżnienie na płeć pojawia się, mówiąc kolokwialnie, przy okazji i nie jest ona traktowana jako istotny wskaźnik potencjału NGO w Polsce.

Na przestrzeni obserwowanych lat (2003–2015) nie rysuje się ani systematyczny wzrost, ani spadek zainteresowania ruchem obywatelskimi. Wskaźnik zrzeszania się ulegał nieznacznym zmianom – od 12,1% do 15,1%. Społeczeństwo obywatelskie w Polsce, czyli dobrowolna praca na rzecz organizacji trzeciego sektora, nie rozwija się. Podobnie wygląda sytuacja w sprawie pełnienia funkcji w organizacjach. W omawianym okresie odsetek pełniących funkcje członków zarządu wśród ogółu społeczeństwa polskiego zmieniał się nieregularnie od 4,8% do 6,8% (Rozkrut 2017, s. 190). Zauważalne jest także niższe zaangażowanie kobiet na rzecz trzeciego sektora, ale co istotne, widoczne są różnice w sytuacji zatrudniania kobiet w charakterze pracowników pełnoetatowych organizacji pozarządowych. Różnice polegają głównie na tym że to właśnie kobiety częściej aniżeli mężczyźni podejmują pracę zawodową (pełny etat) w organizacjach trzeciego sektora, np. w 2014 roku w organizacjach pożytku publicznego kobiety stanowiły 3/4 personelu, w stowarzyszeniach 70,1%, w fundacjach blisko 3/4 wszystkich zatrudnionych. Największy odsetek zatrudnionych kobiet odnotowano w organizacjach wyznaniowych – 80,8%. Najmniej kobiet pracowało w kołach rolniczych – 1/3 zatrudnionych i partiach politycznych – 58,1% (Goś-Wójcicka i in., 2016, s. 55).

Co warto podkreślić, w ramach trzeciego sektora częściej niż na całym polskim rynku pracy zatrudnienie znajdują właśnie kobiety, osoby z niepełnosprawnościami i osoby w wieku emerytalnym. Znajduje to odzwierciedlenie w badaniach trzeciego sektora, które unaoczniają, że np. w 2010 roku kobiety stanowiły 71% pracowników, podczas gdy w całej gospodarce narodowej ich udział wyniósł jedynie 49%. Zatrudnianie kobiet w organizacjach wzrosło w latach 2005–2010 z 58% do 71%, tj. o 13 punktów procentowych (Nałęcz, Goś-Wójcicka 2013, s. 174).

⁵ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. 2003 nr 96 poz. 873).

Jak dowodzą dane statystyczne w zarządach organizacji *non-profit*, zauważa się dominację mężczyzn, jednakże proporcje płci wyglądają nieco inaczej, jeśli weźmiemy pod uwagę zaangażowanie kobiet wśród pracowników organizacji. Kobiety dominują w takich branżach jak: ochrona zdrowia, usługi socjalne, pomoc społeczna. Mężczyźni z kolei dominują w organizacjach sportowych. Ogólnie w organizacji na cztery kobiety przypada sześciu mężczyzn, co skutkuje także przewagą w pełnionych funkcjach, jako członków zarządów. Proporcje płci wydają się stabilne w kontekście poprzednich lat. Istotnym faktem jest, że mniejsza liczba kobiet wynika z tego, że 1/3 polskich organizacji pozarządowych to organizacje o profilu sportowym, zdominowanych przez mężczyzn. Gdy nie uwzględnić organizacji sportowych, wówczas proporcje płci wśród członków oraz w zarządach wyglądają jak 50:50. Wśród osób pracujących na rzecz organizacji obserwujemy z kolei większy odsetek kobiet. Co istotne, to właśnie kobiety zarabiają mniej i zajmują posady tzw. kobiece, tj. prace biurowe, opieka medyczna, prace w gastronomii, hotelarstwie, edukacji czy opiece nad dziećmi (Przewłocka, Adamiak, Herbst, 2013, s. 91). Obecność kobiet w życiu publicznym, w postaci np. liderki lokalnych, sprzyja awansowi politycznemu kobiet, co podyktowane jest dwoma motywami: motyw społecznego zaangażowania na rzecz zmiany środowiska, jak również motyw osobisty związany z chęcią realizacji własnych ambicji czy aspiracji, by zostać liderem społecznym (Zajda 2015, s. 86).

Tendencja w przypadku zatrudniania w sektorze *non-profit* jest odwrotna aniżeli w biznesie i gospodarce. Przykładem może być rok 2014, kiedy zanotowano udział kobiet wśród pracowników sektora pozarządowego na poziomie 73%, podczas gdy w gospodarce narodowej wskaźnik ten wynosił jedynie 49%. Zatrudnianie kobiet związane jest z profilem działalności organizacji, jak również z faktem, że wykonują one zadania z zakresu świadczenia usług typowych i uznawanych właśnie za kobiece: ochrona zdrowia (82%), edukacja, wychowanie, badania naukowe (79%), pomoc społeczna i humanitarna (76%). Odnotowano także większy niż przeciętny wskaźnik udziału społecznego kobiet w zakresie pracy na rzecz podmiotów wyznaniowych i w rozlicznych kołach, np. kołach gospodyń wiejskich, (74% i 62% społecznic). Mężczyźni udzielający się społecznie to domena organizacji pracodawców (70%) i partii politycznych (65%) (Goś-Wójcicka s. 58). Inną cechą charakterystyczną pracy w ramach trzeciego sektora jest fakt, że pensje wypłacane ich pracownikom są przeciętnie niższe aniżeli pensje wypłacane w sektorze publicznym. Przykładem może być rok 2014, kiedy zanotowano wysokość średniej pensji wypłacanej pracownikowi organizacji pozarządowej w granicy 3 tysięcy złotych, podczas gdy średnia krajowa wynosiła 3,8 tysięcy złotych. Najwyższe pensje odnotowano w przypadku działań w ramach kółek rolniczych (3,6 tysięcy złotych), fundacji (3,3 tysiące złotych). Z kolei najniższe pobory zanotowano (2,2 tysiące złotych) w Ochotniczej Straży Pożarnej i kołach łowieckich. Co istotne, sektor pozarządowy charakteryzuje się także wyższym poziomem inkluzywności (głównie grup zagrożonych wkluczeniem), której podlegają osoby niepełnosprawne, starsze oraz kobiety poprzez

niższe wskaźniki zatrudnienia w gospodarce narodowej, a wyższym stopniem zatrudnienia w sektorze pozarządowym (Goś-Wójcicka, s. 55).

Problematyka podjęta w niniejszym artykule jest złożona ze względu na sporą ilość analizowanych danych statystycznych, które pochodzą ze źródeł wtórnych. Niemniej jednak, zauważyć należy, iż analiza trzeciego sektora w podziale na płeć jest rzadko podejmowana w badaniach można powiedzieć, iż podział na płeć występuje jedynie jako jedna ze zmiennych w realizowanych projektach badawczych. Podejmowanie wnikliwej analizy rynku pracy sektora *non profit* obecnie (po 2017 roku ze względu na dokonywane zmiany w zakresie prowadzenia i rejestracji podmiotów) może stanowić interesujący materiał empiryczny. Ponadto, intrygującym bodźcem w analizie trzeciego sektora z uwzględnieniem podziału na płeć byłaby kwestia zajmowanych stanowisk kierowniczych (władze organizacji) w zestawieniu z realizowanymi celami statutowymi organizacji. Pomimo wzrostu znaczenia kobiet i kobiecości brakuje rekomendacji do podejmowania badań w zakresie motywów, celów oraz ich preferencji w realizacji podmiotowości społecznej, chociażby uchwycenia kobiecego i męskiego odniesienia w funkcjonowaniu współczesnego społeczeństwa obywatelskiego. Wobec rozwoju badań w zakresie trzeciego sektora, który *notabene* jest bardzo ważny w rozwoju demokracji warto pochylić się nad zagadnieniami o których autor wspominał powyżej – dałoby to cenne światło w analizie zmian funkcjonowania współczesnego trzeciego sektora w Polsce.

Bibliografia

Prace pod redakcją

Porowski M., (1993). *Organizacje samorządowe – problem autonomii i funkcji*, w: T. Pilch, I. Lepczak (red.), *Pedagogika społeczna*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.

Artykuły w czasopismach

Zajda K. (2015). *Partycypacja polityczna kobiet wiejskich*, *Wiś i Rolnictwo*, 1.2/ 2015, s. 81–95.

Raporty z badań

Adamiak P. (Stowarzyszenie Klon/Jawor) (2014), *Zaangażowanie społeczne Polek i Polaków – raport z badania 2013. Wolontariat, filantropia, 1% i wizerunek organizacji pozarządowych*. Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor.

Adamiak P., Charycka B., Gumkowska M., (2016), *Kondycja sektora organizacji pozarządowych w Polsce 2015. Raport z badań*. Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor.

Aktywne lokalnie kobiety też decydują, czyli partycypacja dla mieszkanki i mieszkańców terenów wiejskich, społeczny instytut ekologiczny, „Biblioteczka SIE” 19/2013, www.aktywnelokalnie.pl.

- Auriga-Borówko A. i in. (2017). *Podstawowe dane o sektorze non-profit w 2014 roku*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Auriga-Borówko A., Goś-Wójcicka K., Kazanecka M. (2016). *Zarządzanie zasobami ludzkimi i informacyjnymi w sektorze non-profit*, w: K. Goś-Wójcicka (red.), *Działalność organizacji non-profit w 2013 r.: Zarządzanie, współpraca i świadczenie usług społecznych*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, s. 13–70
- Banduła K., Fediuk A., Goś-Wójcicka K., Makowska-Belta E., Sekuła T., *Działalność stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji, społecznych podmiotów wyznaniowych oraz samorządu gospodarczego i zawodowego w 2016 r. – wyniki wstępne*, Główny Urząd Statystyczny, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/gospodarka-spoeczna-wolontariat>, dostęp 10.02.2018.
- Czapiński J., *Kapitał społeczny*, w: J. Czapiński, T. Panek (red.), (2007). *Diagnoza społeczna 2007. Warunki i jakość życia Polaków*. Warszawa: Rada Monitoringu Społecznego, s. 257–267.
- Czapiński J. (2011). *Postawy wobec dobra wspólnego*, w: J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków*. Warszawa: Rada Monitoringu Społecznego, s. 271–273.
- Czapiński J. (2015). *Stan społeczeństwa obywatelskiego*, w: J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków*. Warszawa: Rada Monitoringu Społecznego, s. 332–372.
- Goś-Wójcicka K. (red.), *Sektor non-profit w 2014 r.*, Główny Urząd Statystyczny, <http://www.stat.gov.pl>, dostęp 28.02.2018.
- Goś-Wójcicka K. (red.), (2014). *Trzeci sektor w Polsce. Stowarzyszenia, fundacje, społeczne podmioty wyznaniowe, organizacje samorządu zawodowego, gospodarczego i pracodawców w 2012 r.* Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Kazmierowska M., Knapp A., Ciecieląg P. (2012). *Wolontariat w ramach organizacji i instytucji*, w: S. Nałęcz, K. Goś-Wójcicka (red.), *Wolontariat w organizacjach i inne formy pracy niezarobkowej poza gospodarstwem domowym – 2011*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, s. 25–45.
- Knapp A., Goś-Wójcicka K., Sekuła T., Haponiuk M. (2013). *Społeczny wymiar działalności badanych organizacji*, w: K. Goś-Wójcicka, S. Nałęcz (red.), *Trzeci sektor w Polsce. Stowarzyszenia, fundacje, społeczne podmioty wyznaniowe, samorząd zawodowy i gospodarczy oraz organizacje pracodawców w 2010 r.* Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, s. 109–142.
- Nałęcz S., Goś-Wójcicka K. (2013). *Stan trzeciego sektora oraz kluczowe zmiany w latach 1997–2010*, w: K. Goś-Wójcicka, S. Nałęcz (red.), *Trzeci sektor w Polsce. Stowarzyszenia, fundacje, społeczne podmioty wyznaniowe, samorząd zawodowy i gospodarczy oraz organizacje pracodawców w 2010 r.* Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, s. 163–181.
- Przewłocka J., Adamiak P., Herbst J. (2013). *Podstawowe fakty o organizacjach pozarządowych – raport z badania 2012*. Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor.
- Rozkrut D. (red.), (2017). *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Sulek A., (2007). *Doświadczenie i kompetencje obywatelskie Polaków*, w: J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna 2007. Warunki i jakość życia Polaków*. Warszawa: Rada Monitoringu Społecznego, s. 265–271.
- Sulek A. (2011). *Doświadczenie, działania dla społeczności i kompetencje obywatelskie*, w: J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków*. Warszawa: Rada Monitoringu Społecznego, s. 278–283.

Witkowski J., (red.), (2017). *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.

Wolontariat w organizacjach – 2016 r. Wstępne wyniki badania. Praca niezarobkowa poza gospodarstwem domowym, Główny Urząd Statystyczny, <http://stat.gov.pl>.

Akty prawne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 97.78.483).

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. 2003 nr 96 poz. 873).

Źródła internetowe

Lasocik Z., *Kilka uwag o roli organizacji pozarządowych w państwie demokratycznym*, <http://www.ngo.pl/x/33506>, dostęp: 04.03.2004.

The participation of women in the third sector in Poland

Abstract

The third sector, treated as all non-governmental organizations operating within the framework of the functioning of a nation's socio-organizational system, is the unit linking the government sector with the business sector, where activity is focused on earning money. The third sector is also an important determinant of the functioning of a civil society, which in turn testifies to the democratic development of a country and its citizens. The most important issue of the functioning of the third sector is human capital in the form of individual people involved within this framework, which is dictated by the fact that the human factor is a component without which it is impossible to create an organization driven by a "heartbeat." Therefore, it is important to show the contribution of its citizens, especially women, to the development and functioning of the third sector in Poland in the last decade. In this article, I will try to show the essence and significance of women operating within the framework of all non-government organizations in our country by visualizing statistical percentages of active women using additional variables depending on the availability of data. This text was prepared on the basis of available statistical data on a national scale of social, state and academic subjects.

Keywords: social participation, third sector, women in the third sector